

DR. ALOJZIJE STEPINAC I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA U SVJETLU NADBISKUPOVA DOSSIERA SVETOJ STOLICI (1943.)

Franjo ŠANJEK, Zagreb

Hrvatski je narod s oduševljenjem dočekao proglašenje Nezavisne Države Hrvatske, ali se odlučno suprotstavio politici rasne, nacionalne, ideološke i vjerske diskriminacije u odnosu na pojedince i pripadnike manjinskih nacionalnih skupina.

Dr. Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolit, najsvjetliji je primjer domoljuba, ali i protivnik pretjeranosti koje novouspostavljeni režim nije uspio nadzirati.

Potkraj svibnja 1943. nadbiskup Stepinac šalje državnom tajniku Apostolske Stolice kard. Maglioneu iscrpan dossier od tridesetčetiri dokumenta iz kojih je razvidan jasan stav i zauzimanje Crkve u Hrvata u prilog pravoslavaca i nearijevaca na području NDH.

Navodna Predstavka Papi (Mémoire au pape), registrirana 24. svibnja 1943. u kancelariji državnog tajništva u Vatikanu, dokazana je krivotvorina režima NDH kojemu nadbiskup zagrebački otklanja autentičnost i autorstvo, što su potvrdili Radio Vatikan i L'Osservatore romano 10. i 11. listopada 1946. u svezi s montiranim procesom dr. Alojziju Stepincu.

Svjestan da poslije toliko stoljeća neslobode i nejednakih prava hrvatskog naroda u različitim multinacionalnim državnim zajednicama, Stepinac kao istinski domoljub zna da Nezavisna Država Hrvatska jednostavno mora opstati. On, međutim, osuđuje pojedine čine, kritizira odgovorne pojedince. Drži da se »kršenje naravnog zakona u ime naroda i države osvećuje na samom narodu i na državi. U zemlji se stvara ogorčenje, koje teži za osvetom, dok vanjski neprijatelj napada etičke vrijednosti nacije« (iz pisma Poglavniku 1943.).

Nadbiskup Stepinac apelira da se u NDH uspostavi efikasan pravni sustav, isprave nepravde prema pojedincima, oslobode zatočeni i vrati mir u srca ispunjena tjeskobom. I nakon svibnja 1943. hrvatski metropolit nastavlja borbu u lojalnosti prema hrvatskoj državi ali i odlučnom suprotstavljanju nepravdama. Apostolska Stolica stoji iza Stepinčevih postupaka, očekujući od hrabrog pastira informacije a ne objašnjenja.

Razumljiva je težnja svakog naroda, pa tako i hrvatskoga, da živi u državnoj zajednici koja nosi njegovo ime. Nepobitno je, međutim, da hrvatski narod u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), koju je s oduševljenjem dočekao, nije prihvatio politiku rasne, nacionalne, ideološke i vjerske diskriminacije i nesnošljivosti prema pripadnicima drugih nacionalnih skupina i manjina. Mnogi će Hrvat upravo iz solidarnosti prema progonjenima ili zbog

svojih slobodarskih opredjeljenja izabrali oružani otpor režimu koji ga, bar u početku, nije uznemirivao.¹

Zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac najsvjetliji je primjer iskrenog domoljuba, ali i odlučni kritičar pretjeranosti koje su, čini se, neminovni pratitelj oblikovanja novog državnog ustroja.² Osamdesetih godina našega stoljeća nerijetko su se u hrvatskom tisku pojavljivali napisi u kojima se isticalo kako »Crkva u Hrvata nije jasno i nedvosmisleno stala na stranu sinagoge« i pravoslavaca.³ Ovu vrst napisa odlučno pobija dossier koji je nadbiskup Stepinac potkraj svibnja 1943. uputio Svetoj Stolici⁴, a koji predstavlja najrječitiji dokaz o asistenciji Crkve u Hrvata u prilog ugroženih ili onih pojedinaca i skupina koje je režim smatrao nepoćudnim.

Stepinčev dossier (1943.)

Deveti svezak *Akata i dokumenata Svete Stolice u odnosu na Drugi svjetski rat – Actes et documents du Saint-Siège relatifs à la Seconde guerre mondiale* sadrži, između ostaloga, izvješće apostolskog pohoditelja opata Marcone kardinalu državnom tajniku Maglioneu od 8. svibnja 1943.⁵ Dossier o nastojanju hrvatskog episkopata u prilog pravoslavnih Srba i Židova na području NDH, registriran 24. svibnja 1943. u vatikanskom Državnom tajništvu⁶ i drugi, mnogo iscrpniji, dossier u obranu pravoslavaca i nearijevaca u Hrvatskoj, koji je nadbiskup zagrebački adresirao na kardinala Maglionea. Taj dossier sadrži tridesetčetiri dokumenta i zaprimljen je u Vatikanu 31. svibnja 1943.⁷

Predstavnik Apostolske Stolice u Hrvatskoj podsjeća vatikansko Državno tajništvo na pristrano djelovanje pravoslavnog klera uoči i u vrijeme napadaja na Jugoslaviju. Opat Ramiro Marcone ističe da se katolički episkopat i kler u novoj državi zauzimaju za poštivanje općeljudskih i kršćanskih načela u odnosu na neotuđiva prava nacionalnih i vjerskih manjina. Podsjeća, nadalje, da je poglavnik NDH dr. Ante Pavelić tijekom cijele godine 1941. zastupao ideju da će svi 'raskolnici', tj. pravoslavci koji žive u granicama Hrvatske, ubrzo prijeći na katoličku vjeru. Apostolski pohoditelj osobno nastoji uvjeriti hrvatskog držav-

¹ O Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i njezinoj ulozi u novijoj povijesti hrvatskog naroda pisano je mnogo i s različitih gledišta. Usp. Lj. BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941.–1943.*, Zagreb 1985.; ISTI, *Hrvatske granice 1918.–1991.*, Zagreb 1992.; J. JAREB, *Polta stoljeća hrvatske politike*, Buenos Aires 1960.; B. KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb 1980.; H. MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1994.; F. TUĐMAN, *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Zagreb 1990.; I. KOŠUTIĆ, *Hrvatsko domohranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb 1992.; *Fontes – Izvori za hrvatsku povijest*, 2/1996., str. 9–463 (prilozi M. Štambuk-Škalić, J. Košanovića i S. Razuma); itd.

² O stavu vodstva NDH prema nadbiskupu Stepincu v. N. RUŠINOVIĆ, *Moja sjećanja na Hrvatsku*, Zagreb 1996.

³ Č. PETEŠIĆ, *Vatikanska istraga protiv Stepinca*, *Vjesnik*, 25. II. – 11. III. 1982.; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb 1996., str. 458–459.

⁴ *Actes et documents du Saint-Siège relatifs à la Seconde guerre mondiale*, sv. 9, Città del Vaticano 1975., str. 224–229; *Fontes* 2, str. 455–459; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 463–466 (u hrvatskom prijevodu).

⁵ *Actes et documents* 9, str. 219–221; *Fontes* 2, str. 446–447.

⁶ *Actes et documents* 9, str. 221–224; *Fontes* 2, str. 451–453.

⁷ *Actes et documents* 9, str. 224–229; *Fontes* 2, str. 455–459; kao gore, bilj. 4.

nog poglavara da proces prijelaza mora biti u skladu s općim načelima Katoličke crkve i da se pod svaku cijenu spriječi rušenje pravoslavnih sakralnih objekata.⁸ U veljači i ožujku 1942. – javlja Marcone – vlasti NDH pomišljaju na stvaranje Hrvatske 'raskolnicke', tj. Pravoslavne crkve, koja je i osnovana početkom lipnja iste godine s metropolitom Germogenom na čelu. U NDH se – po mišljenju Apostolskog pohoditelja – ne napada pravoslavlje kao takvo, čak se financijski potpomaže Hrvatsku pravoslavnu crkvu, ali, jer ima dosta pravoslavaca u partizanima koje hrvatske vlasti smatraju naoružanim bandama, strana osobito srpska promidžba rabi spomenute dvosmislenosti da ocrni Hrvate i Hrvatsku⁹.

U literaturi, ponajčešće onoj promičbenog značaja, kao i kod nekih ličnosti iz političkog života, nerijetko se čuje izjava da su Pavelić i ustaše odlučili jednu trećinu pravoslavnih Srba protjerati iz Hrvatske, drugu trećinu prevesti na katoličku vjeru, a treću uništiti. Kriatica je posuđena od ruskog ministra Konstantina Pobjedonosceva, koji je godine 1881. predlagao caru Aleksandru III. da trećinu ruskih Židova treba iseliti, drugu trećinu prevesti na pravoslavlje, a preostale pustiti da umru. Oduševljen potporom iz Rusije, hrvatski Srbin Milan Obradović, u omanjoj brošuri antisemitskog usmjerenja godine 1912. prepričava kako se »Rusi digoše na čivute(!)«. I nastavlja: »Zbit će se onako, kako je nedavno jedan veliki Rus kazao: za 25 godina neće u Rusiji biti ni jednog židova(!), jer ćemo trećinu poklati, trećina će crknuti od glada, a trećina će od nas pobjeći od stra(ha)«. ¹⁰ U kontekstu srpsko-hrvatsko-muslimanskih sukoba na ovim prostorima ta će izjava završiti u mnogim nesporazumima sa strašnim posljedicama, osobito u posljednjih nešto više od pola stoljeća.

Predstavka papi

Navodna *Predstavka papi (Mémoire au pape)* u kancelariji državnog tajništva Svete Stolice nosi nadnevak 24. svibnja 1943. uz važnu opasku: »Zagrebački nadbiskup Stepinac kardinalu Maglioneu«. ¹¹ Iz popratnih riječi proizlazi da je opat Ramiro Marcone, predstavnik Apostolske Stolice u Zagrebu, prenio nadbiskupu Stepincu niz optužbi prispjelih s različitih strana u Vatikan, po kojima Katolička crkva u Hrvatskoj nije ispunila svoje obveze prema pravoslavcima, koji se osjećaju proganjanima. Štoviše, da bi Katolička crkva podržala ili čak inscenirala neke postupke protiv pravoslavaca. ¹²

⁸ Usp. *Actes et documents 9*, str. 219–221; *Fontes 2*, str. 446–447 (izvješće s nadnevkom 8. svibnja 1943.).

⁹ *Actes et documents 9*, str. 221: »Intanto conviene notare che la gerarchia scismatica serba et quella croata in embrione mai ha alzato la voce contro gli eccessi dei cetnici tutti scismatici et dei ribelli quasi tutti scismatici. Sembra accertato che le agenzie estere, ispirate dal clero scismatico serbo, capovolgendo la situazione ed accusando il clero cattolico d'inerzia, vogliano scagionare i cetnici ed i ribelli dalla responsabilità dei delitti commessi in Croazia«.

¹⁰ Usp. M. OBRADOVIĆ, *Slavonski silnici ili prva moja sveta antisemitska poslanica krštenome mome narodu u Slavoniji*, Zagreb 1912., str. 6; T. VUKOVIĆ – E. BOJOVIĆ, *Pregled srpskog antisemitizma*, Zagreb (Alatir) 1992., str. 32.

¹¹ *Actes et documents 9*, str. 221–224; *Fontes 2*, str. 451–453. Stepinac je spomenute dokumente osobno donio u Rim za posjeta papi 30. svibnja 1943.

¹² Hrvatski su se biskupi još u studenome 1941. na Konferenciji u Zagrebu odlučno usprotivili prinudnim prijelazima pravoslavaca na katolicizam (*Actes 8*, str. 368–370). Srpska propaganda koristi se međutim neisti-

Sadržaj *Predstavke papi* s pripadnom dokumentacijom državni tužitelj Jakov Blažević iznio je 2. listopada 1946. na suđenju nadbiskupu Stepincu. Izravno se obraćajući papi, sastavljač tog čudnog *dossiera* uzima u obranu ustaški režim, napada Srbe, ublažujući pritom zamršene prilike u NDH. Predstavnik optužbe ističe iznimnu važnost tih dokumenata u daljnjem nastavku sudskog procesa protiv nadbiskupa Stepinca, dok je zastupnik obrane dr. Ivo Politeo okarakterizirao taj dokument »ustaškim falsifikatom« i spisom koji su »sastavili ustaše, a nadbiskup se njime nikad nije poslužio«. ¹³ Uostalom, čim je državni tužitelj pročitao prve rečenice iz navodne *Predstavke papi*, nadbiskup Stepinac je energično pobio imputirano mu autorstvo. Tom prigodom obrana je podastrla sudu pismo kardinala Maglionea od 17. lipnja 1943. u kojem državni tajnik Vatikana srdačno zahvaljuje zagrebačkom nadbiskupu na izvješću o njegovoj »aktivnosti u prilog Srba i Židova u Hrvatskoj«. ¹⁴

Predstavka papi od 24. svibnja 1943. sadrži za korespondenciju sa Svetom Stolicom neuobičajenu frazeologiju, obuhvaća šesnaest stranica strojem pisanog teksta, koji nije potpisan, bez pečata je i sastavljen je na talijanskom jeziku, a sva su Stepinčeva pisma i izvješća Svetoj Stolicu na latinskom. Osim toga, pisan je bez službenog papira s nadbiskupovim memorandumom, što su potvrdili *Radio Vatikan* 10. listopada 1946. i službeni vatikanski dnevnik *L'Osservatore romano* u svom broju od 11. listopada iste godine. Dokument dijelom odgovara »promemoriji«, a dijelom osobnom pismu upravljenom na papu. Riječ je zapravo o žestokim jadikovkama na masakre, koje su Srbi počinili nad katolicima i muslimanima. Tekst završava neuobičajenom formulom za pismo jednog biskupa papi: »U presvetom Srcu Isusovu uvijek najodaniji nadbiskup i metropolita zagrebački«. ¹⁵

L'Osservatore romano ističe: »Poslije pomnog istraživanja u arhivu vatikanskog Državnog tajništva ovlaštteni smo izjaviti da smo ondje pronašli tek nekoliko stranica s datumom od 18. svibnja 1943. i koje tek djelomično odgovaraju sažetku koji je objavilo ministarstvo (pravosuđa) u Zagrebu. Uostalom – zaključuje vatikanski dnevnik – ovaj je dokument sastavljen u obliku kakav se ne upotrebljava u dopisivanju sa Svetom Stolicom, nema pečata i, što je još znakovitije, nema nikakvog potpisa«. ¹⁶ Državno tajništvo Svete Stolice

nama protiv hrvatskih biskupa i katoličkog klera optužujući ih da se nisu zauzimali za pravoslavce. Usp. S. BAKŠIĆ, *Propisi za primanje u Katoličku Crkvu*, Prilog »Katoličkog lista«, br. 23/1941., str. 1–4; *Actes et documents* 9, str. 218–219; *Fontes* 2, str. 444.

¹³ Usp. završnu riječ branitelja dr. Ive Politea pred Vrhovnim sudom NRH 8. listopada 1946. u Zagrebu (*Fontes* 2, str. 203–204).

¹⁴ X. DE MONTCLOS, *Les chrétiens face au nazisme et au stalinisme*, Paris (Plon) 1983., str. 170 (Un totalitarisme catholique en Croatie). Dr. Weltmann izražava zahvalnost Stepinčevom zalaganju za Židove: »Nous savons que Mgr Dr Stepinac a fait tout son possible pour aider et faciliter le sort malheureux des Juifs de Croatie, dont le nombre selon nos informations ne dépasse aujourd'hui le chiffre de 2500 hommes, femmes et enfants. Nous vous prions de vouloir bien communiquer à Mgr Stepinac nos profonds remerciements pour sa conduite et son aide et nous le prions de continuer par son haut prestige son action de sauver nos malheureux frères« (*Actes et documents* 9, str. 337, bilj. 4).

¹⁵ Dokument od šesnaest strojem pisanih stranica bez proreda završava riječima: »Nel Santissimo Cuore di Gesù sempre devotissimo arcivescovo e metropolita di Zagabria. Zagabria, il 18 maggio 1943.«

¹⁶ Usp. X. DE MONTCLOS, *Les chrétiens*, str. 170.

upozorava dakle javnost da posjeduje kopiju dokumenta koji smatra lažnim i neautentičnim.

Uvod tog dokumenta iznosi srpsku klevetničku promidžbu, nepravde i zločine koje su Srbi u zajedničkoj državi počinili nad Hrvatima, a nove vlasti u Hrvatskoj nastoji se predstaviti u svjetlu ostvarenja katoličkih ideala. U *Predstavci papi* ustaški se režim hvali radi borbe protiv abortusa, zabrane pornografskih publikacija, ukidanja framasonskih tajnih društava, borbe protiv komunizma, dekreta protiv psovke, kršćanskog odgoja pripadnika oružanih snaga, subvencije vjerskih škola, dotacije sjemeništa za odgoj klera, mjesečnih prinadležnosti svećenstvu, financijske pomoći pri izgradnji i obnovi crkava i drugih sakralnih objekata, pomoći katoličkim karitativnim i drugim organizacijama itd.¹⁷

Nijemac Siegfried Kashe, protestant i SA-Obergruppenführer, izjavio je da »Sveta Stolica u Hrvatskoj postaje odveć moćna, ali će se on pobrinuti da se njezin utjecaj smanji«. ¹⁸ Objava rasnih zakona u Hrvatskoj (1942.), unatoč svim nastojanjima nadbiskupa Stepinaca da do nje ne dođe, dat će, na žalost, tom nacističkom fanatiku za pravo.

Vjerodostojni dokumenti

Već spominjani 9. svezak *Akata i dokumenata Svete Stolice*, objavljen u Vatikanu godine 1975., u obliku kratkih natuknica (regesta) donosi popis 34 spisa koji sadržavaju pismene intervencije i službene prosvjede protiv pokolja, rušenja pravoslavnih crkava, postupaka prema predstavnicima židovske vjere, zauzimanje za pojedince i skupine u logorima, oslobađanje i spašavanje ideoloških i inih protivnika režima itd.

Dossier čije su regeste objavili izdavači *Akata i dokumenata* autentičan je spis iza kojega stoji zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac. Taj dossier predstavlja dragocjen izvor za povijest odnosa hrvatskog metropolita prema vlastima NDH i ustaškom režimu u Hrvatskoj.

Nadbiskupovo izvješće kardinalu Maglioneu podastire Svetoj Stolici, ali i cjelokupnoj javnosti, odlučne intervencije hrvatskih biskupa u obranu progonjenih na prostoru NDH, prosvjede protiv rušenja sakralnih objekata Pravoslavne crkve, apele za oslobađanje zatočenih u logorima i pomilovanje osuđenih, jer su – ponajčešće sa srpske strane – u Vatikan stizale pritužbe da katolički episkopat šuti i ne diže svoj glas protiv ekscesa ustaškog režima.¹⁹

Pomnom raščlambom dokumenata iz spomenutog dossiera može se zaključiti da nadbiskup Stepinac nije odobravao pretjeranosti pojedinih dužnosnika iz ustaških redova i, kako će kasnije pred sudom izjaviti, nije bio 'persona grata' režima u Zagrebu. Nije dijelio

¹⁷ O Kasheovom nastojanju da se smanji utjecaj Crkve u Hrvatskoj v. izvješće opata Marconea kardinalu Maglioneu od 13. ožujka 1943. (*Actes et documents 9*, str. 33 i 187–188; *Fontes 2*, str. 439–440).

¹⁸ *Actes et documents 9*, str. 221–224 (*Fontes 2*, str. 451–453) rezimira Stepinčevo izvješće Svetoj Stolici od 24. svibnja 1943. o djelovanju Crkve u NDH i nastojanju katoličkog vodstva da se poštuju neotuđiva prava pripadnika židovske i pravoslavne vjere.

¹⁹ Usp. *Fontes 2*, str. 270–274.

mišljenja pojedinaca iz hijerarhijskih redova Crkve u Hrvata da »opće i javno dobro zahtijeva strogu, neumoljivu i surovu stegu«. ²⁰

Kao iskreni domoljub, beskrajno odan hrvatskoj domovini, dr. Alojzije Stepinac svjestan je činjenice da poslije toliko stoljeća neslobode i nejednakih prava hrvatskog naroda u različitim multinacionalnim državnim zajednicama neovisna Hrvatska jednostavno mora opstati. Iz tih će razloga izražavati svoju lojalnost državnom poglavaru NDH i pozvati svoj kler da podupre novu hrvatsku državu i pred javnošću je braniti cijelo vrijeme njezina opstanka, što potvrđuje i pastirsko pismo od 20. ožujka 1945. ²¹

Odlučni stav o služenju narodu i domovini optuženi zagrebački nadbiskup potvrdit će 17. prosinca 1945. ovim riječima: »Na sve optužbe, koje su izravno ili neizravno upravljene na nas, možemo kazati: nemamo si što predbacivati. Savjest nam je čista i mirna pred Bogom ... pred Svetom Stolicom ... pred katolicima ove države ... savjest nam je konačno čista i mirna pred hrvatskim narodom, kome krvnim vezama voljom Božjom pripadamo, pa mu po svom položaju svom dušom služimo, bez obzira na razna politička gledanja i političke stranke«. ²²

Nadbiskup Stepinac ni pred vjernicima ni pred Apostolskom Stolicom ne stavlja u pitanje NDH i njezinu odgovornost za ekscese, osuđujući pojedine čine i kritizirajući odgovorne pojedince. ²³ Nije tako postupao iz simpatija prema totalitarizmu, jer je svaki totalitarizam smatrao vrijednim osude, nego da svojom kritikom ne dovede u pitanje instituciju države, koju je, mimo i protiv svih, smatrao potrebnom za nezavisnost i slobodu hrvatskog naroda i prosperitet nacije. Zato će primjerice 6. ožujka 1943. odlučno upozoriti dr. Antu Pavelića: »Poglavniče! Ne dopustite, da se neodgovorni i nepozvani elementi ogrešuju o istinsko dobro našega naroda. Kršenje naravnog zakona u ime naroda i države osvećuje se na samom narodu i na državi: u zemlji se stvara ogorčenje, koje teži za osvetom, dok vanjski neprijatelj napada etičku našu vrijednost«. ²⁴

U razdoblju 1941.–1945. nadbiskup Stepinac ne samo da osuđuje progone manjinskih naroda i svih ideoloških i političkih oporbenjaka tadašnjih vlasti i režima u NDH nego se u zajedništvu s ostalim hrvatskim biskupima i klerom aktivno i na bezbroj načina zauzima za žrtve rata, zahtijevajući »puno poštovanje čovjekove ličnosti bez obzira na dob, spol, vjeru, narodnost ili rasu«, kao što je to istaknuo još 20. studenoga 1941. u predstavi dr. Anti Paveliću, poglavniku NDH. ²⁵

²⁰ B. PETRANOVIĆ – M. ZEČEVIĆ, *Jugoslavenski federalizam 2*, Beograd 1987., str. 289; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, str. 459.

²¹ Usp. *Fontes 2*, str. 164 (162–164). Od Tome Akvinskoga († 1274.) katolički nauk ne prihvata mišljenje o kolektivnoj odgovornosti cijelog jednog naroda za nedjela počinjena od jednog njegovog dijela ili pojedinaca. Usp. C. GERMAIN, *Le problème de la responsabilité criminelle de tout un peuple*, *Revue dominicaine*, (Montréal) 1945., str. 338–353.

²² F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 459–460.

²³ Usp. J. KOLANOVIĆ, *Nadbiskup A. Stepinac u izvješćima Njemačkog poslanstva u Zagrebu*, *Fontes 2*, str. 313–342; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 460.

²⁴ Usp. *Dokumenti iz nedavne prošlosti*, Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije (dalje: SVZN), XXXIII (1946.) 4, str. 28; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 459–460.

²⁵ *Fontes 2*, str. 162.

Stepinčev dossier kardinalu Maglioneu o asistenciji Crkve u Hrvata u prilog ugroženih najrječitije govori o integritetu ličnosti tadašnjeg zagrebačkog nadbiskupa. Spomenuti dossier nepobitno dokazuje da je zbog osude različitih ekscesa režima, javnih protesta, zauzimanja za osobe koje je ovaj smatrao nepoćudnim, osude zakonskih mjera usmjerenih protiv nearijevaca itd. zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolit bio na stalnoj meti ondašnjih vlastodržaca. Nadbiskupova iskrenost i nesavitljivost posebno su, čini se, iritali poglavara NDH koji pune tri godine nije službeno došao u zagrebačku prvostolnicu.²⁶

Nadbiskup zagrebački stalno je na meti ustaškog tiska, a vlada NDH u razdoblju 1943.–1945. godine u tri navrata od Rima nastoji ishoditi njegovo uklanjanje iz Zagreba. Njemačka tajna služba u svibnju 1943. izvješćuje Himmlera o nadbiskupovu kritičkom stavu prema ustaštvu i nepovjerenju prema Poglavniku.²⁷

Dr. Alojzije Stepinac nepokolebljiv je u obrani svojih stavova i općih načela kršćanstva. Odlučno se suprotstavlja politici tzv. 'prekrštavanja' pravoslavaca, a u pismu upućenom Poglavniku 20. studenoga 1941. inzistira da se »najstrože zabrani svaki protuzakoniti postupak protiv osobne slobode i svojine (...) neka se najstrože kazni svaka privatna akcija rušenja grkoistočnih (tj. pravoslavnih) crkava, kapela i otuđivanja njihova vlasništva«.²⁸

Zagrebački nadbiskup diže svoj glas protiv rasnih progona na teritoriju NDH, najoštrije osuđuje strijeljanja pokatoličenih pravoslavaca, odlučno ustaje protiv odvođenja nevinih ljudi u koncentracijske logore. Preko nadbiskupskog Karitasa zbrinuo je na tisuće pravoslavne djece i pomogao brojnim izbjeglicama.

Dr. Alojzije Stepinac bio je i vrlo aktivan u pomaganju Židovima. Oštro je s katedralne propovjedaonice osudio rušenje sinagoge u hrvatskom glavnom gradu. Posebne zasluge pripadaju mu u spašavanju Židova iz staračkog doma, zaklade Lavoslav Schwartz. Osobno je organizirao i bdio nad transferom štichenika doma na crkveno imanje u Brezovici. Na taj ih način nije samo spasio progona nego je židovskoj zagrebačkoj općini omogućio kontinuirano djelovanje tijekom cijeloga Drugog svjetskog rata. Spasio je na stotine Židova iz mješovitih brakova, a drugima je pribavio dokumente koji su im omogućili put u sigurnost. Čim je dočuo za glasine u svezi s racijama protiv Židova, promptno je 7. ožujka 1942. od ministra unutrašnjih poslova NDH zatražio da se ovi poštede poniženja i progona.²⁹ Njegovim zauzimanjem 29. ožujka 1943. postignuto je da se moglo opskrbiti hranom 1800 Židova iz Grčke poslanih u Njemačku. Isto je ponovljeno i 24. travnja iste godine za kompoziciju s 2000 grčkih Židova također na putu za Njemačku.³⁰

U svojim propovijedima, javnim nastupima i susretima s odgovornim čimbenicima političkog života nadbiskup Stepinac odlučno je osuđivao rasizam kao ideologiju suprotnu Božjim zakonima i ljudskom ponašanju. Najizrazitiji je njegov govor održan na blagdan

²⁶ Usp. F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 465. O Nadbiskupovim intervencijama u prilog Židova v. *Dokumenti nedavne prošlosti*, SVZN, XXXII (1945.) 8, str. 49–53.

²⁷ *Dokumenti nedavne prošlosti*, SVZN, XXXIII (1946.) 2–3, str. 15–16; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 468.

²⁸ F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 466–467; *Fontes* 2, str. 162–164.

²⁹ M. ŠKALIĆ-ŠTAMBUK, *Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca*, *Fontes* 2, str. 162 i 291.

³⁰ F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 465; *Stepinčev »Dossier«*, str. 107.

Krista Kralja godine 1942. u zagrebačkoj prvostolnici: »Ponekad nas pitaju zašto su klasne, rasne i nacionalne teorije predmet rasprava među ljudima ... Postoji zapravo samo jedna rasa, božanska rasa, rođena onog časa kad je Bog iz zemlje napravio prvoga čovjeka i udahnuo mu besmrtni duh. (...) Nacionalnost tvori zapreku protiv moralne oronulosti drugih naroda. Ali ova raznolikost ne smije biti uzrokom uzajamnog uništavanja, jer (...) svaki narod i svaka rasa imaju pravo na čovjeka dostojan život. Svi bez izuzetka, bili oni pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili Evropejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci, imadu pravo izgovarati 'Oče naš, koji jesi na nebesima' (Mt 6,9). Ako im je Bog dao to pravo, koja im ljudska sila to može zanijekati. Eto, zašto je Katolička crkva uvijek osuđivala svaku nepravdu i svako nasilje, počinjeno u ime klasnih, rasnih ili nacionalističkih teorija.«³¹

U pismu od 6. ožujka 1943. nadbiskup Stepinac traži od poglavara NDH da se spriječi popis nearijevskog stanovništva: »Molim u ime čovječnosti, koju je naš narod uvijek visoko cijenio, da ne dopustite, Poglavnice, da od ostalih podanika naše države itko nepravедno trpi. U sabirnim logorima imade mnogo njih, koji su nevini, ili koji nijesu zaslužili tako tešku kaznu. (...) Ako je po sriedi miešanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj moj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti. Katolička, naime, Crkva ne pozna nikakova straha pred ikomom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka. Nitko više od Katoličke Crkve u našoj domovini ne želi sreću i napredak našega naroda. (...) Kako Crkva nema fizičku već jedino moralnu silu, to će ona i u buduće tu svoju silu neustrašivo upotrebljavati, da brani prava čovjeka i time bitno pridonese sreći i napredku našega naroda.«³²

Zaključak

Dr. Alojzije Stepinac iz dana u dan cijeloga rata apelira na poglavara NDH dr. Antu Pavelića, ministre hrvatske vlade i sve one koji su mogli pomoći da se uspostavi efikasan pravni sustav, isprave nepravde prema pojedincima, oslobode zatočeni i vrati mir u srca ispunjena tjeskobom. Hrvatska biskupska konferencija, pod vodstvom zagrebačkog nadbiskupa, zauzima se za rješavanje problema 'obraćenja' odnosno prijelaza pravoslavaca i drugih na temelju crkvenih zakona i uzusa. Dossier nadbiskupa Stepinca kardinalu Magli-oneu pokazuje da će se i nakon svibnja 1943. borba nastaviti, ali na terenu koji je nadbiskup zagrebački izabrao – u lojalnosti prema hrvatskoj državi i odlučnom suprotstavljanju nepravdama režima kojemu se borba za demokraciju i vladavinu prava ne može baš upisati u prioritetne vrline.

Sveta Stolica ne traži od nadbiskupa Stepinca objašnjenja nego informacije o ponašanju crkvenih ljudi u Hrvatskoj. Bilješke kardinala Maglionea daju jasno svjedočanstvo da vatikansko državno tajništvo odlučno podupire zagrebačkoga nadbiskupa i ne želi nekom javnom izjavom ometati rad hrabrom pastiru, koji, uostalom, tako nešto od nje i ne očekuje.

³¹ F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 468; *Stepinčev »Dossier«*, str. 107.

³² F. ŠANJEK, *Kršćanstvo*, str. 467; *Stepinčev »Dossier«*, str. 107.

Zusammenfassung

Das kroatische Volk hat die Proklamation der Unabhängigkeit Kroatiens (den Unabhängigen Kroatischen Staat – N D H) mit Begeisterung begrüßt, aber es hat sich entschieden widersetzt jeder Diskriminierung nach der Rasse, Nationalität, Ideologie und Religion egal ob es sich um die einzelnen Personen oder um die Minderheiten handelte.

Dr. Alojzije Stepinac, Erzbischof von Zagreb und kroatischer Metropolit ist das hervor- ragende Beispiel des Patriotismus, aber auch energischer Gegner der Übertreibungen, die das neue Regime nicht zu kontrollieren vermochte. Ende Mai 1943 schickt der Erzbischof Stepinac dem Kardinal Maglione, dem apostolischen Staatssekretär, einen ausführlichen Bericht, enthaltend 34 Dokumente, woraus klar ersichtlich ist, wie die Kirche in Kroatien sich für die Orthodoxen und für die Nicht-Arier auf dem Gebiet des NDH eingesetzt hat.

Angebliches Schreiben an den Papst (Memoire au pape), protokolliert am 25.05.1943 in der Staatskanzlei vom Vatikan, ist eine bewiesene Fälschung des NDH Regimes, und der Erzbi- schof von Zagreb lehnte jede Mitwirkung ab, was auch das Radio Vatikan und l'Osservatore romano von 10. und 11. Oktober 1946, anlässlich des montierten Prozesses gegen A. Stepinac, bestätigt haben.

Dem Patriot Stepinac ist bewußt, daß NDH, nach Jahrhunderten Unfreiheit und ungleicher Rechte des kroatischen Volkes in verschiedenen multinationalen Staatsgemeinschaften, weiter existieren muß. Nicht desto weniger verurteilt er manche Taten und kritisiert die Verantwortli- chen. Seiner Meinung nach »rächt sich das Handeln gegen das Naturgesetz, wenn es im Na- men des Volkes und des Staates geschieht, am Volke und am Staat selbst.

Es entsteht die Verbitterung im Lande, die nach der Rache ruft, während der äußere Feind die ethischen Werte des Volkes in Frage stellt.« (aus dem Brief an den Poglavnik-Führer-Pavelić 1943).

Der Erzbischof Stepinac setzt sich ein für ein wirksames Rechtssystem in NDH, für die Ent- schädigung der zu Unrecht verfolgten, für die Befreiung der Gefangenen und für die Rückkehr des Friedens in die verängstigten Herzen. Auch nach Mai 1943 setzt der kroatische Metropolit seinen Kampf fort, in der Loyalität zum kroatischen Staat, aber unversöhnlich mit dem Un- recht. Der Apostolische Stuhl steht hinter Stepinacs Vorgehen und vertraut den Informationen und Erläuterungen des mutigen Hirten.

CONSULAT DE FRANCE
A ZAGREB

Zagreb , le 30 Mai 1941.

Direction
des
Affaires Politiques
et Commerciales .

Europe N°85

M. Georges Gueyraud , Consul Général
Chargé du Consulat de France à Zagreb
à Son Excellence l'Amiral de la Flotte
François Darlan, Ministre Secrétaire d'Etat
aux Affaires Etrangères .

Mesures anti-sémites.-

- (1) Comme suite à la décision ordonnant le recensement des Israélites de Croatie , tous les Juifs de Zagreb, sans égard pour la religion qu'ils professent , doivent à compter du 28 de ce mois , porter sur le côté gauche de la poitrine et sur le dos des marques distinctives consistant en deux chiffons de toile jaune de 2 décimètres carrés environ , sur lesquels sont imprimés une étoile de Sion et la lettre Z .
/Židov - Juif /.

Cette mesure avilissante que les Allemands eux-mêmes épargnèrent aux Israélites du Reich , a suscité des sentiments de réprobation dans une bonne partie de l'opinion publique croate , voire même chez des partisans du régime qui n'hésitent pas à la qualifier de sadisme .

- (2) Elle n'a fait par ailleurs qu'accentuer la tension qui existait déjà entre le "Kaptol" /siège de l'Archevêque de Zagreb et de son chapitre / et le régime dont les chefs font cependant profession d'ardent catholicisme .

Crkva u Hrvata i odnos prema Židovima u izvješću francuskih diplomata iz Zagreba (30. V. 1941.)